CD - DE BEGRAFENISLITURGIE

Begeleidende tekst bij de nieuwe CD 'Funerailles' van het koor van de monniken van Chevetogne onder leiding van Père Thomas Pott.

"Zalig de weg die gij vandaag bewandelt, o ziel, want een rustplaats is voor u bereid."
Deze tekst van het prokimenon uit de Byzantijnse begrafenisdienst verwoordt uitstekend het geloof en de hoop van hen die hun gestorven naasten begeleiden naar hun laatste rustplaats.
De uitvaart volgens de Byzantijnse ritus begint inderdaad in het huis van de overledene zoals een echte statieliturgie. De rouwstoet begeeft zich vandaar langs de kerk naar het kerkhof. In de kerk aangekomen wordt de nog geopende kist naar het oosten toe neergezet. Met brandende kaarsen in de hand omringen de clerus, het koor en de gelovigen de gestorvene en laten zij met overvloedig gebruik van wierook hun gezangen en gebeden opstijgen tot God.
Na de dienst vervolgt de processie zijn weg naar het kerkhof. Op het moment van de graflegging wordt de kist gesloten.
Voor het kerkhof te verlaten, strooien de diaken en de priester de as van de wierookvat en de olie van de godslamp, die sinds het overlijden bij het lichaam van de gestorvene brandde, over het graf uit. De gelovigen werpen op hun beurt de kaarsen die ze tijdens de dienst in de hand hielden in het graf.

De gelukzaligheid is een wederkerend thema in de uitvaartliturgie.
Psalm 118, waarmee de viering begint, verkondigt: "Zalig die onberispelijk hun weg gaan, daar hun wandel de wet van de Heer volgt".
In de Zaligsprekingen van de Bergrede, die aan de lezingen van het Nieuwe Testament voorafgaan, verklaart Christus zelf de bewoners van het hemels Koninkrijk "zalig": de "armen van geest", de "treurenden", de "zuiveren van hart"... In afwachting dat Christus ook tot ons zal zeggen: "Vandaag nog zult ge met mij zijn in het Paradijs" (Lc. 23,43) en vurig verlangend deel te hebben aan deze evangelische gelukzaligheid, nemen wij - voor onszelf en de gestorvenen - het gebed van de goede moordenaar in de mond: "Gedenk ons, Heer, wanneer gij in Uw Koninkrijk gekomen zijt".
Door deze bijbelteksten toe te passen op het heengaan van de ziel naar het eeuwige leven, verklaart het prokimenon "zalig" de weg die de ziel vandaag heeft afgelegd. Deze weg wordt "zalig" genoemd, niet alleen omdat hij naar de eeuwige vreugde leidt maar ook omdat het Christus zelf is, die zegt: "Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven" (Joh. 14,6).
De rouwstoet - met haar statie in de kerk - is als een icoon van het menselijk leven. Deze weg is uniek voor iedereen, levenden en gestorvenen, niet alleen omdat we allen de overgang zullen moeten maken van het huidige leven naar het toekomstige, maar ook omdat de weg die ons leidt van onze eerste geboorte naar onze nieuwe geboorte geen andere is dan de ondeelbare beweging van het leven.

Nergens in de uitvaartritus worden het lijden, de rouw en de droefheid opgeheven of verdrongen. Zij nemen er integendeel een duidelijke en zelfs wezenlijke plaats in.
Dit is vooral voelbaar in enkele strenge, realistische en haast macabere teksten, die de gelovigen echter oproepen verder te zien dan wereldlijke schijn.

In plaats van de confrontatie met de dood te ontvluchten, doorleven we de werkelijkheid ervan zodat geen enkel gevoel van pijn, droefheid of angst verborgen blijft of buiten het bereik van de herscheppende kracht van het geloof.
De Slavische melodieën van de begrafenis, met hun mineurtonen en eenvoudige harmonisaties, dragen er eveneens toe bij de rouw haar vrije loop te laten, niet om de ziel terneer te drukken maar om ze van haar droefheid te bevrijden. Door haar terugkerende ritmes en golvende bewegingen schept deze muziek de ruimte en de tijd die nodig zijn om de scheiding werkelijk in geloof te beleven zonder dat de droefheid het zou halen op de hoop.

De huidige opname geeft haast de volledige uitvaartliturgie weer, vanaf de ingangsprocessie tot het verlaten van de kerk.
Het hier gevolgde ritueel is dat van de begrafenis van leken, want er bestaat een andere dienst voor priesters en monniken.
De structuur van het officie ontleent veel aan de Byzantijnse metten van de zaterdag, die sinds lang gewijd zijn aan de herdenking der overledenen.
Het bestaat uit drie delen, waarvan we de twee eersten - de doorlopende psalmlezing en de kanon der acht bijbelse odes - ook terugvinden in de pannychida of herdenkingsdienst voor de overledenen. Het derde deel, dat eigen is aan de begrafenis, doet vanwege zijn opbouw denken aan andere vieringen met een sacramenteel karakter. Het bevat een voorbereiding op de liturgie van het Woord, Schriftlezingen, een afscheidsritus en een afsluiting.
Zoals voor de processie van de epitaphios (op Stille Zaterdag, tijdens de metten van de myrrhedragende vrouwen), begeleidt het trisagion, op een zeer plechtige en aangrijpende melodie, de lijkstoet van thuis naar de kerk, en van de kerk naar het kerkhof.
We vinden nog een ander element van de metten van Stille Zaterdag terug - zoals trouwens van iedere zaterdag - : de lezing van Psalm 118 . Deze meditatieve psalm is het gebed van de tot inkeer gekomen ziel die zich wil hechten aan Gods Woord en trouw zijn aan de innerlijke zoektocht naar de ware Wijsheid. De psalm is verdeeld in drie stanza's met elk een eigen refrein. Terwijl een lector de psalm reciteert, zingt het koor onophoudelijk het refrein en enkele verzen. Een litanie, gezongen door de diaken en het koor, sluit iedere stanza af. Dezelfde litanie komt in feite acht keer terug bij de belangrijkste geledingen van het officie: zes keer in haar korte vorm en twee keer in een plechtigere vorm. Het afsluitende gebed van de priester wordt hier slechts één keer in zijn geheel gereciteerd. Het is eigenlijk een van de oudste elementen van het officie en een van de weinige die de dood van de overledene uitdrukkelijk in verband brengt met de verrijzenis van Christus.
Net zoals bij het officie van de myrrhedragende vrouwen wordt psalm 118 afgesloten door de evloghitaria: een aantal troparen die gezongen worden in afwisseling met een refrein dat ontleend is aan dezelfde psalm 118: "Gezegend zijt Gij, Heer, leer mij uw beschikkingen kennen".
Terwijl we op Stille Zaterdag en op alle zondagen de evloghitaria van de verrijzenis zingen (over de komst van de myrrhedragende vrouwen naar het lege graf), zingen we hier de evloghitaria van de overledenen, een smeekbede van de zondige mens die zich herinnert geschapen te zijn naar Gods beeld en de voorspraak van de heilige martelaren afsmeekt opdat de poorten van het Paradijs hem opnieuw geopend zouden worden.
Na de litanie en een korte hymne, kathisma genaamd, begint de kanon van de bijbelse odes. Hij bestaat uit drie delen. De irmi (inleidende strofe van iedere ode) komen van het zondagsofficie van de 6e toonaard. De drie delen van de kanon worden gescheiden door een

litanie met daarop telkens een eigen hymne: een kathisma na de 3e ode en het kontakion van de overledenen na de 6e ode.
Dit kontakion richt zich als een smeekbede tot Christus, net zoals het gebed van de litanie. Het kontakion vat op een kernachtige manier alle smeekbeden voor de gestorvene samen.

Het derde deel van het officie bevat het afscheid en de laatste kus voor de overledene, een ritus die door een aantal hymnen wordt ingeleid.
Een eerste hymnengroep bestaat uit acht stichiren, ieder gezongen op één van de acht Byzantijnse kerktoonaarden. Deze acht toonaarden, die we na mekaar terugvinden op iedere dag van de Paasweek, evenals gedurende de weken van de Paastijd, suggereert, door het symbolisme van het cijfer acht, het opgaan in de eeuwigheid langs de poort van de verrijzenis van Christus.
Daarop volgen de zaligsprekingen, met eigen troparen, het prokimenon en de lezingen.
Na de litanie vindt de laatste kus plaats. Terwijl de gelovigen een laatste kus komen geven op het voorhoofd van de overledene, drukken de stichiren gezongen door het koor op realistische wijze de droefheid en de pijn uit die de zichtbare scheiding met de gestorvene begeleiden.
In het voorlaatste stichiron ("Zonder adem en zonder stem... ") neemt de gestorvene zelf het woord als om te getuigen van de gemeenschap tussen levenden en doden, een gemeenschap die bouwt op het geloof in de verrijzenis en de kracht van het gebed.

De afsluiting van de dienst - het trisagion, het gebed tot de Heilige Drie-eenheid en het Onze Vader, gevolgd door vier troparen, de slotlitanie, de wegzending en de zang "Eeuwige gedachtenis" - vormt een eigen geheel dat reeds in het huis van de gestorvene gecelebreerd werd en nog eens op het kerkhof herhaald zal worden.

Voor deze opname hebben we in alle teksten doorlopend het meervoud gebruikt als voor een begrafenis van meerdere overledenen. Moge de Heer de menigte zijner dienaren in zijn Koninkrijk gedenken !

Père Thomas Pott